



٥١٤٦٤



دانشکده اصول الدین

USOL AL DEEN COLLEGE

وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری  
دانشکده اصول الدین

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

۱۳۸۲ / ۱۰ / ۳۰

موضوع:

بررسی ادله عصمت امام علی علیه السلام در قرآن و روایات

مترجم: اطلاعات مدرک علمی ایران  
تمتیه مدرک

استاد راهنما:

حجة الاسلام و المسلمین دکتر احمد عابدی

استاد مشاور:

حجة الاسلام و المسلمین دکتر فتح الله نجارزادگان

نگارش:

اکرم میرآبادی

سال تحصیلی

نیم سال دوم ۱۳۸۰ - ۱۳۷۹

۵۸۴۶۴



دانشکده اصول الدین  
USOL AL DEEN COLLEGE

وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری  
دانشکده اصول الدین

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

موضوع:

بررسی ادله عصمت امام علی علیه السلام در قرآن و روایات

استاد راهنما:

حجة الاسلام و المسلمین دکتر احمد عابدی

استاد مشاور:

حجة الاسلام و المسلمین دکتر فتح الله نجارزادگان

نگارش:

اکرم میرآبادی

مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران  
تهیه مدارک

سال تحصیلی

نیم سال دوم ۱۳۸۰ - ۱۳۷۹

## تشکر و قدردانی

### من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق

در این جا بر خود لازم می‌دانم ابتدا از مؤسس و بنیانگذار دانشکده اصول الدین علامه بزرگوار جناب سید مرتضی عسکری و سپس از همه اساتید و کارکنان این دانشکده کمال تشکر و سپاس‌ام را ابراز کنم، از خداوند متعال توفیقات روز افزونشان را در راه نشر دین و معرفت به اهل بیت علیهم السلام مسئلت دارم. و نیز از اساتید محترم و بزرگوار حجة الاسلام و المسلمین دکتر احمد عابدی استاد راهنما، و حجة الاسلام و المسلمین دکتر فتح الله نجارزادگان استاد مشاور که در به ثمر رسیدن این رساله از راهنمایی آنان بسیار بهره‌جستم سپاسگذارم و از خداوند رحمان خیر کثیر و توفیق در راه نشر دین را برای این عزیزان خواستارم.

و نیز از پدر و مادرم که رنج تحصیل مرا طول سال‌های زندگی‌ام بر عهده داشته‌اند و نیز برادرانم که مرا در انجام این رساله یاری‌ام کردند سپاسگزاری می‌کنم، از خداوند منان عاقبت به خیری و طول عمر با عزت برای آنان خواهانم.

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

### تقدیم به

پیشگاه اول مظلوم معصوم عالم... مولایم علی  
بن ابیطالب علیه السلام همان آقای که رسول  
خدا صلی الله علیه و آله و سلم در وصف مقامش  
فرمود:

«الحقُّ معَ علی و علی معَ الحقِّ»

﴿يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلْنَا الضَّرَّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ  
مُرْجَةٍ قَاوِفٍ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي  
الْمُتَصَدِّقِينَ﴾

یوسف / ۸۸

## فهرست

- چکیده ..... ۱  
پیشگفتار ..... ۲

### مقدمه

۱۱-۵

- روش تحقیق ..... ۵  
هدف تحقیق ..... ۷  
پیشینه تحقیق ..... ۱۰

### بخش اول: کلیات

۱۲-۵۹

- فصل اول: بررسی واژه «عصمت» در لغت و اصطلاح ..... ۱۳
- عصمت در لغت ..... ۱۳
- عصمت در اصطلاح ..... ۱۴
- اصطلاح «عصمت» در کتب لغت ..... ۱۴
- اصطلاح عصمت در کلام متکلمین ..... ۱۵
- عصمت در کلام معصومین علیهم السلام ..... ۱۶
- فصل دوم: حکمت عصمت ..... ۱۸
- الف: بررسی رابطه عصمت با لطف ویژه پروردگار ..... ۱۸
- ۱. عصمت محصول موهبت تقوای والا ..... ۱۹
- ۲. عصمت حاصل موهبت علم ..... ۲۰
- ۳. عصمت حاصل موهبت تسدید روح القدس ..... ۲۲
- ب: بررسی استحقاق عصمت و شایستگی معصوم ..... ۲۴

۲۷	● فصل سوم: عصمت و اختیار
۳۱	● فصل چهارم: حدود و مراتب عصمت
۳۱	الف - حدود و مراتب عصمت در دیدگاه متکلمان
۳۵	ب - حدود و مراتب عصمت از دیدگاه متکلمان امامیه
۳۹	ج - حدود و مراتب عصمت در آیات
۴۰	۱. عصمت مطلق
۴۰	۲. عصمت از جهل و خطا و اشتباه عمدی و سهوی
۴۱	۳. عصمت از اغوای شیطان
۴۴	۴. عصمت از عیوب اخلاقی
۴۴	۵. عصمت از لغو
۴۵	د - حدود و مراتب عصمت در روایات
۴۵	۱. عصمت مطلق
۴۵	۲. عصمت از جمیع گناهان
۴۷	۳. عصمت از خطا و لغزش
۴۷	۴. عصمت از شک، شبهه و فتنه
۴۸	۵. عصمت از فکر ضعیف
۴۸	۶. عصمت از سهو و نسیان
۴۸	۷. عصمت از لهو و لعب
۴۹	۸. عصمت از عیوب
۵۱	● فصل پنجم: نگاهی به عصمت زمامداران در دیدگاه فریقین
۵۱	الف: عصمت زمامداران در نگاه اهل سنت
۵۶	ب. عصمت زمامداران در نگاه امامیه

### بخش دوم: ادله عصمت امام علی علیه السلام

#### در قرآن، روایات و سیره امام علی

۶۰-۲۲۰

۶۱	● فصل اول: ادله عصمت امام علی علیه السلام از آیات قرآن
۶۲	آیه ﴿وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبَّهُ...﴾ (۱۲۴ / بقره)
۶۲	الف. واژگان
۶۴	ب - بررسی دلالت آیه بر عصمت
۶۷	ج - بررسی دیدگاهها

- د - بررسی و نقد شبهات در استدلال به آیه مذکور ..... ۶۸
- آیه ﴿ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا... ﴾ (۱۴۳ / بقره) ..... ۷۱
- الف - واژگان ..... ۷۱
- ب - بررسی دلالت آیه بر عصمت ..... ۷۲
- ج - بررسی دیدگاهها و نقد شبهات ..... ۷۵
- آیه ﴿ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا... ﴾ (۱۰۳ / آل عمران) ..... ۷۷
- الف - واژه ..... ۷۷
- ب - بررسی دلالت آیه بر عصمت ..... ۷۸
- ج - بررسی و نقد دیدگاهها ..... ۸۲
- آیه ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اطِيعُوا اللَّهَ... ﴾ (۵۹ / نساء) ..... ۸۴
- الف - بررسی دلالت آیه بر عصمت ..... ۸۴
- ب - نقد و بررسی دیدگاهها ..... ۸۶
- آیه ﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ... ﴾ (۶۴ / انفال) ..... ۸۹
- بررسی دلالت آیه بر عصمت ..... ۸۹
- آیه ﴿ وَقُلْ أَعْمَلُوا فِيسِرَى اللَّهِ... ﴾ (۱۰۵ / توبه) ..... ۹۱
- الف - واژگان ..... ۹۱
- ب - بررسی دلالت آیه بر عصمت ..... ۹۲
- ج - بررسی و نقد دیدگاهها و شبهات ..... ۹۳
- آیه ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴾ (۱۱۹ / توبه) ..... ۹۵
- الف - واژه ..... ۹۵
- ب - بررسی دلالت آیه بر عصمت ..... ۹۷
- ج - نقد و بررسی دیدگاهها و شبهات ..... ۱۰۰
- آیه ﴿ إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ... ﴾ (۷ / رعد) ..... ۱۰۳
- الف - بررسی دلالت آیه بر عصمت ..... ۱۰۳
- ب - بررسی و نقد دیدگاهها و شبهات ..... ۱۰۶
- آیه ﴿ فَاسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ... ﴾ (۴۳ / نحل) ..... ۱۱۰
- الف - بررسی دلالت آیه بر عصمت ..... ۱۱۰
- ب - بررسی دیدگاهها ..... ۱۱۲
- آیه ﴿ إِنَّمَا يَرِيدُ اللَّهُ... ﴾ (احزاب / ۳۳) ..... ۱۱۵
- الف - واژگان ..... ۱۱۵



۱۱۸	ب - بررسی دلالت آیه بر عصمت اهل البيت و امام علی علیه السلام
۱۲۵	ج - نقد و بررسی دیدگاهها
۱۳۰	د - نقد و بررسی شبهات
۱۳۳	آیه ﴿ قل لا اسئلكم علیه اجراً... ﴾ (۲۳ / شوری)
۱۳۴	الف - بررسی دلالت آیه بر عصمت
۱۳۶	ب - نقد و بررسی دیدگاهها و شبهات
۱۴۴	خلاصه بحث
۱۴۶	● فصل دوم: ادله عصمت علی علیه السلام در احادیث
۱۴۷	<b>حدیث سفینه</b>
۱۴۹	الف - وجه دلالت حدیث سفینه بر عصمت امام علی علیه السلام
۱۵۰	ب - نگاهی به مصادر حدیث سفینه
۱۵۱	<b>حدیث ثقلین</b>
۱۵۲	الف - وجه دلالت حدیث ثقلین بر عصمت حضرت علی علیه السلام
۱۵۳	ب - نگاهی به منابع و مصادر حدیث ثقلین
۱۵۴	<b>حدیث طیر</b>
۱۵۵	الف - وجه دلالت حدیث طیر بر عصمت علی علیه السلام
۱۵۶	ب - نگاهی به منابع و مصادر حدیث طیر
۱۵۷	ج - بررسی یک اشکال
۱۵۸	<b>حدیث الرایه</b>
۱۶۰	وجه دلالت روایت «لا عطین الرایه غداً» بر عصمت علی علیه السلام
۱۶۲	<b>حدیث النجوم</b>
۱۶۳	الف - وجه دلالت حدیث «النجوم» بر عصمت علی علیه السلام
۱۶۶	ب - نگاهی به منابع و مصادر حدیث «النجوم»
۱۶۷	<b>حدیث باب الله</b>
۱۶۸	وجه دلالت روایت بر عصمت علی علیه السلام
۱۷۰	<b>حدیث الحق مع علی</b>
۱۷۴	الف - پیامهای احادیث «الحق مع علی...»
۱۷۵	ب - بررسی دلالت روایات «الحق مع علی علیه السلام» بر عصمت علی علیه السلام
۱۷۷	ج - منابع حدیث «الحق مع علی...»
۱۷۸	<b>حدیث هدایت</b>

۱۷۹	وجه دلالت روایت اول بر عصمت علی علیه السلام
۱۷۹	وجه دلالت روایت دوم بر عصمت علی علیه السلام
۱۸۱	<b>حدیث اتباع</b>
۱۸۲	وجه دلالت روایات بر عصمت علی علیه السلام
۱۸۴	نگاهی به منابع و مصادر روایات
۱۸۵	خلاصه بحث
۱۸۶	● فصل سوم: ادله عصمت امام علی در سیره گفتاری و رفتاری ایشان
۱۸۷	نگاهی به عصمت در دوران کودکی امام علی از زبان امام علی علیه السلام
۱۹۱	تطبیق عملکرد امام علی علیه السلام بر کتاب و سنت
۱۹۱	الف - پرهیز از مکر و حيله
۱۹۲	ب - عدم سستی و مداينه
۱۹۳	ج - عدم توجه به آراء و نظرات خلاف شرع ديگران
۱۹۵	عدم امکان خرده گیری بر سیره امام علی علیه السلام
۱۹۹	جدائی همیشگی ظلم با امام علی علیه السلام
۲۰۶	پرسش و پاسخ
۲۰۸	بصیرت امام و یقین بدون شک و شبهه
۲۰۹	الف - بصیرت و یقین علی علیه السلام
۲۱۲	ب - حق بودن علی علیه السلام
۲۱۵	نقش هدایت‌گری امام علی علیه السلام
۲۱۹	خلاصه بحث
۲۲۱	● فهرس منابع و مآخذ



## چکیده

### بررسی ادله عصمت علی علیه السلام در قرآن و روایات

خداوند سبحان، هدایت و ارشاد بندگانش را از طریق اجتناب افراد معصومی چون علی علیه السلام قرار داده که خود با سعی و تلاش و مجاهده با نفس، با تقوای الهی و دوری از گناه و انجام طاعات، تسلیم محض در برابر اوامر و نواهی الهی است و چون حفظ رسالت و هدایت جمیع افراد نیاز به عصمتی همه جانبه و پیگیر دارد خداوند سبحان آنان را با موهبت عصمت که حاصل اثر مراتب والای تقوا و علم لدنی و تسدید روح القدس است، در جمیع امور در برابر خطا و لغزش - جهل - شک و تردید - اخلاق زنده و نیز عیوب جسمانی و عقلانی مصون ساخته است. و بندگانش را به محبت و دوستی و تمسک و اطاعت همه جانبه در جمیع اعمال و اقوال اش امر فرموده است.

معرفت به عصمت علی علیه السلام از طریق کلام الهی در قرآن، سخن اهل بیت علیهم السلام در روایات و نیز بیانات علی علیه السلام به طور خاص در خطبه‌ها و نامه‌ها و کلمات قصار نهج البلاغه و غرر الحکم و الدرر الکلم حاصل می‌شود.

در این رساله ادله عصمت علی علیه السلام در قرآن با تعبیری چون ﴿لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ - جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا - أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ - اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ - اَعْمَلُوا فِيسِرَى اللَّهِ ... وَالْمُؤْمِنُونَ - كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ - لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ - فَسئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ - انما يريد الله ... - وآية مودت﴾ استفاده شده است.

و در روایات اهل بیت علیهم السلام عصمت علی علیه السلام از احادیث سفینه - ثقلین - طیر -

لاعطین الرایه - النجوم - باب الله - الحق مع علی وهدایت استفاده شده است.

و در نهایت عصمت علی علیه السلام از زبان علی علیه السلام در نهج البلاغه که اشاره به عصمتشان در دوران کودکی - تطبیق عملکردشان بر کتاب و سنت و جدائی همیشگی ظلم از ایشان و بصیرت و یقین در دین و اجرای آن داشته‌اند، مورد دقت قرار گرفته است.

امید است با تلاش و کوششی دائمی هدفی را که خداوند از عصمت علی علیه السلام داشته خود را به آن بزرگوار نزدیک و همراهی و پیروی از او را در جمیع امور زندگی مقدم بر هوای نفس و القاءات شیطان قرار دهیم. ان شاء الله

## پیشگفتار

سپاس و ستایش خدای را که وجودهای پاک و مطهری را برای سعادت و هدایت آدمیان برگزید تا بندگان آلوده و گنه کارش با تمسک به کردارها و گفتارهای برحقشان خود را به خدای سبحان نزدیک سازند.

اثرپذیری از سیره ائمه معصومین علیهم السلام و تقرب به حق در صورت شناخت و معرفت هر چه بیشتر به این وجودهای مقدس خواهد بود و خدای رحیم نیز جهت تشویق و ترغیب بندگان و همت گماردن آنان به شناخت سیره امامان معصوم خاصه علی علیه السلام آنان را به آموزش گناهان نوید داده است. چنان چه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می فرمایند:

بدون شک خداوند برای برادرم فضائل بسیاری قرار داده است که به شمار درنیایند. پس کسی که فضیلتی از فضایلش را بازگو کند. در حالی که بدان اقرار داشته باشد. خداوند گناهان گذشته و آینده اش را بیامرزد. و کسی که فضیلتی از فضایلش را بنویسد تا هنگامی که اثری از آن نوشته باقی است فرشتگان پیوسته برای او طلب مغفرت می کنند و کسی که به فضیلتی از فضائل او گوش فرا دهد، خداوند گناهی که بوسیله شنیدن مرتکب آنها شده است. می آمرزد و کسی که به نوشته ای از فضائل او بنگرد، خداوند گناهی را که با نگاه مرتکب آنها گردیده است می آمرزد.

آن گاه فرمود: نگاه به برادرم علی بن ابی طالب و یاد او عبادت است و خداوند

ایمان هیچ بنده‌ای را نپذیرد مگر در پرتو ولایت علی و بیزاری از دشمنان او<sup>(۱)</sup>.

از این رو این اثر کوچک که با عنایت و راهنمایی‌های اساتید بزرگوار و محترم حجة الاسلام دکتر

احمد عابدی و حجة الاسلام دکتر فتح الله نجارزادگان به ثمر رسیده قدمی است در جهت معرفت و

شناخت به یکی از ویژگی‌ها و خصوصیات درونی علی علیه السلام. باشد که با عمل به سیره‌شان خود را

از نجات یافته‌گان در دنیا و آخرت قرار دهیم. ان شاء الله

ربنا تقبل منّا ائک انت السميع العليم

---

۱. فرائد السمطين: ج ۱، ص ۱۹.

## روش تحقیق

در رساله مزبور جهت بررسی عصمت علی علیه السلام از تلفیقی از روشهای عقلی - قرآنی و روایی استفاده شده است.

### الف - روش عقلی

در روش عقلی در باب اثبات عصمت و ضرورت عصمت انبیاء و اهل بیت علیهم السلام از کتب کلامی مانند: الفصول المختارة، تنزیه الانبیاء، تلخیص الشافی، کشف المراد، شرح تجرید الاعتقاد، کفایة الموحدين، دلائل الصدق، گوهر مراد، عقاید الامامیه و نیز بحار الانوار که برخی از کلام متکلمین را اشاره داشته، بهره جستیم.

### ب - روش قرآنی

ابتدا آیات مربوط به فضائل علی علیه السلام و دیگر اهل بیت علیهم السلام را از کتب غایة المرام، کفایة الموحدين، دلائل الصدق، احقاق الحق مورد توجه قرار داده و از میان آنها آیاتی که دلالت بیشتر بر عصمت اهل بیت علیهم السلام را داشت انتخاب، و سپس از کتب تفسیری شیعه و سنی استدلال مفسرین را بر عصمت جويا شدم.

از میان تفاسیر اجتهادی اهل سنت، کشاف زمخشری، تفسیر کبیر فخر رازی، روح المعانی آلوسی انوار التنزیل بیضاوی و تفسیر المنار مورد توجه و بررسی واقع شد.

و از تفاسیر اجتهادی شیعه، التبیان شیخ طوسی، مجمع البیان طبرسی، نمونه و المیزان و از میان تمامی تفاسیر بیشتر از تفسیر گران سنگ المیزان استفاده شده است.

از تفاسیر روایی سنی: طبری، ابن کثیر و الدر المنثور و از تفاسیر روایی شیعه: تفسیر عیاشی، فرات کوفی، نور الثقلین و البرهان، روایاتی را در تعیین مصادیق آیات، مورد استناد قرار دادم.

در نهایت مطالبی که اهل سنت در اعتراف عصمت بیان داشته اما مصداق آن را افرادی غیر از ائمه علیهم السلام می دانستند بصورت یک شبهه مورد بحث و بررسی قرار دادم.